

SOCIETAS LEONINA

Bojan Stih

Leszek Kolakowski (trenutno bioši) je zapisal v aforizmih Kaj socializem ni: »Država, v kateri del prebivalstva zasluži štiridesetkrat več kot drugi.« Zastavimo si vprašanje — kako razrešiti problem ravnovesja med družbenim in osebnim standardom? Družbeni standard je — urejeno in zdravo šolstvo od najnižje do najvišje stopnje; urejeno zdravstvo, ki je z isto natančnostjo sposobno izdreti zob in opraviti zapleteno operacijo srca; urejeno socialno in pokojninsko zavarovanje; visoka stopnja znanstvenoraziskovalne dejavnosti, ki določa in oblikuje gospodarski razvoj; brežhibno delujoča javna uprava, ki je na razpolago človeku, ne pa narobe; zdrava in živa umetnost, ki ni krizantema v siromakovi gumbnici itd., itd. Kaj tedaj pomaga, če imamo prevozna sredstva, počitniške hišice, hiše in nadhiše, brez števila strojev in strojčkov, če pa bridko občutimo, da nimamo naravno razvitega vsega tistega, kar predstavlja družbeni standard in je izraz splošne ravni v nacionalnem življenju. Zdaj ko nas z leve in desne poučujejo s teorijami o modelih in strukturah, je bolj kot kadarkoli važno ohraniti preprost in neskaljen pogled na javne in zasebne zadeve v našem nacionalnem življenju in obstoju. Z ganljivo vneto razpisujemo referendum, ali naj dobi ta ali ona vas šolo ali pa telovadnico in edino takrat še srečujemo otroke s transparenti, na katerih beremo: Oče in mati, glasujta za novo šolo. Nikdar pa še nismo zasledili referenduma o gigantskih projektih, ki se v uresničevanju ne zadovoljujejo le z nekaj milijoni, marveč zahtevajo milijarde. In kar je najhuje, kdaj pa kdaj gradnjo takih projektov ustavimo (ko so že bile potrošene milijarde), češ da so nerentabilni. Samo primer: v Delu 1. januarja 1964 beremo pod naslovom Velenje, bodoče energetska središče, tudi tole: »Morda še noben investicijski projekt v Sloveniji ni zahteval takó obsežnih študij in priprav, kakor prav velenjski. Samo proučevanje najprimernejšega in najsodobnejšega tehnološkega procesa za uplinjenje je trajalo dobri dve leti. Temeljito je bilo treba proučiti tudi najustreznejšo opremo. Ta vprašanja so zdaj razčiščena.« In kaj se je zgodilo, ko je bilo vse razčiščeno, prav dobro vemo

vsí.* Prav malo razsodnosti duha in osebnega poštenja izpričujejo tisti, ki se vesele takih polomov in nesreč. Nič boljši pa niso tisti, ki zmajejo z glavo, češ: Kaj se me ta zadeva tiče. In tu smo sedaj v središču duhovnega, moralnega in strokovnega problema, ki ga smemo opisati z vprašanjem — kaj je z našo družbeno zavestjo in odgovornostjo? Danes skoraj celotna prospetna, kulturnoumetniška in znanstvena »struktura« omahuje pod težo objektivnih finančnih problemov. Potisnjena je v kot, kar zadeva delitev in oblikovanje osebnih dohodkov, in nemočna glede uporabe denarnih sredstev za uresničitev tvorne znanstvene, umetniške in prospetne ustvarjalnosti. Ali se to dogaja zaradi tega, ker omenjena »struktura« ne razume in se ne znajde v zgodovinskih in gospodarskih procesih ali pa so vzroki za njeno betežno zaostajanje nekje drugje.

Z vsó laično odgovornostjo naj zapišemo misel: na razdelitev nacionalnega dohodka vplivata odločilno dva dejavnika — javna uprava (pretežno in to federalna) in gospodarske organizacije (manj pretežno). Prospeta, znanost, zdravstvo in umetniška kultura pa so deležni zgolj »subvencij«, ali kakor se že pravi finančnim sredstvom, ki so namenjena za njihovo funkcioniranje. Dokler duhovna »struktura« ne bo enakovrno sodelovala pri delitvi nacionalnega dohodka, se bo seveda neprestano otepala z najbolj usodnimi eksistenčnimi vprašanji, ki hromijo njen kvalitativni napredek in razvoj. Ali se potem smemo čuditi, če učitelj »dobi« komaj polovico ali pa še manj, kot pa dobi snažilka (bog ne daj, da bi omalovaževali to delo) v enem ali drugem izvoznem podjetju. Ne slovenski kulturni delavec, pač pa U Tant je izjavil: »Gorje družbi, kjer trgovci dobivajo večje plače kot učitelji.«

Gre za to, da odpremo ustvarjalni dialog med upravno, gospodarsko in duhovno strukturo, pri tem pa je seveda poglobitno, da v izmenjavi sodb in praktičnih predlogov oblikujemo kulturno politično misel in delovni načrt. Zdaj tega načrta ni, če pa je, je skrit in neznan. Prav zaradi odsotnosti omenjenega dialoga se je izoblikovalo mišljenje o tem, da duhovna ustvarjalnost zgolj troši, ne ustvarja pa materialnih dobrin in je zategadelj zgolj ugodje ali pa blagodejnost za maloštevilno kulturno elito. Menda ni prazen up, če se danes vse bolj in bolj širi spoznanje, da se sodobni slovenski človek votli, saj je tako rekoč vsak dan vse bolj in bolj izpostavljen negativnim vplivom cenene vesele zabave, medtem ko miselni, etični in spoznavni predel njegove biti ugaša in krni. Nihče ne trdi, da moramo ustvariti kulturne fansterije in zakleniti ljudi v bralne krožke, toda življenje brez duhovne podlage, brez tradicije in brez nacionalne kulturne zavezanosti je zgolj biološko žvotarjenje.

Najbrže nihče več ne misli, da mora biti državni organ tista sila, ki odreja in deli finančna sredstva ali osebni dohodek. Zato bi bil korak

nazaj, če bi danes birokratska pamet (pravzaprav antipamet) odbzela gospodarskim organizacijam pravico, da v skladu s kvaliteto in produktivnostjo dela samostojno oblikujejo in določajo osebni dohodek, sklade itd. Toda pravična in demokratična svoboda in samostojnost nikogar ne odvezujeta skrbi za razvoj družbenega standarda, še manj pa ta svoboda izničuje našo družbeno zavest in odgovornost. Prav nič novega ne povemo, če trdimo, da socialistične družbe ni in ne more biti brez kulture. Kulturo pa ne sestavljajo zgolj slike, skladbe, romani, drame in pesmi, marveč se kultura izraža predvsem v svobodi misli, v kritiki, v iskanju in ustvarjanju. Kdor tjavendan, zgolj zaradi osebnega zadovoljstva, deli denarna sredstva, s tem načenja nacionalno substanco in vitalnost. S takimi dejanji ne odpira samoupravnih možnosti, marveč jih krni in spreminja delovno mesto, ki ni rezultat znanja, marveč tržne in konjunkturne sreče, v striženje delničarskih kuponov. Kaj pa to pomeni, lahko pove vsak politični ekonomist, četudi je absolviral samo prvo polovico prve stopnje študija. Brali smo ondan, da si je neki severnoslovenski petdesetčlanski kolektiv razdelil med seboj vsoto 50 ali 60 milijonov. Če bi si ta kolektiv razdelil le polovico, drugo polovico pa namenil za rešitev finančne krize mariborskega gledališča ali pa za ureditev šolskih problemov v ptujski občini, bi bil vsaj delno prisoten v našem nacionalnem družbenem prostoru. Z dejanjem pa, ki smo ga omenili, se je iz tega prostora izdvojil in se spremenil v tuje delo. V taki delitvi seveda ni niti sence družbene odgovornosti in zavesti. Je samo brezglavo jemanje in trošenje. Taki pojavi vodijo — morebiti niso številni — v oblikovanje družbe, kjer si bo vsakdo po moči svojega vpliva in konjunkturne sreče odrezal največji kos kruha, ne misleč in ne vedoč, kam taka delitev vodi, kje in kako se bo končala.

Mnogi bodo ugovarjali in dejali, da so to le posamezni primeri. Toda ne pozabimo, da se stvarna stanja izkažejo prav ob absurdnih primerih. Popprečja tu ničesar ne povedo, marveč skrivajo še tisto, kar bi sicer mogli videti in spoznati kot nevarnost, ki ovira zdrav in naraven razvoj. Znano je, da v človeški psihologiji in naravi deluje egoizem kot eden najmočnejših motorjev osebne dejavnosti. Zato mora družbeni in kulturno-politični stetoskop natančno ločiti egoizem od naravne in pravične spodbude (ali kakor temu pravijo stimulacije) za opravljeno delo na osnovi njegove kvalitativne in kvantitativne vrednosti. Bilo bi seveda kratkovidno, če bi zaradi brezglavega jemanja ali delitev znova postavljali administrativne jerobe in takó krnili samostojnost posameznih delovnih organizacij. Prav takó pa bi bilo nojevstvo, če bi se odrekli družbenim in nacionalnim regulativom, ki naj vzpostavljajo pametna ravnovesja med družbeno-nacionalno in pa osebno živaljenjsko ravni.

Ne smemo zanemariti tega, da je družba kljub raznovrstnosti svojih sestavnih delov enoten organizem. Če njeni posamezni deli zaostajajo, obolevajo ali pa se hipertrofično vedejo, potem občuti posledice teh pojavov družba ali nacionalna skupnost v celoti. V porušenem ravnovesju pa se vedno skrivajo konfliktni situacije. Če smo že v našem družbenem razvoju pred mnogimi leti obvarovali duhovno strukturo pred političnim ceuzurnim ghetom (ta beseda je izposojena iz besednjaka praške pomladi), bi bilo napak, če bi zdaj zaradi teh ali onih težav uklenili vse naše duhovno žioljenje v finančni ghetu. Enakopravne možnosti za vse dejavnosti, od gospodarskih do umetniških, nas bodo obvarovale tistega zoprnega pojava, ki je zapisan kot naslov tem vrsticam. Ta enakopravnost pa nas bo obvarovala tudi pred idejo graške Tagesposte iz leta 1918, ki je ponudila Slovencem komunalno, oziroma »krajevno nacionalno samoupravo in kulturno samostojnost na lastne stroške«.

* Podoben primer se je zgodil z rudnikom urana v Kalni. Tisto, kar moti človeka, ki želi ostati pošteno navzoč v razpravi o javnih zadevah naše družbe, je resnica informacije. Prav zdaj je v gradnji na jugu države veliki elektroenergetski sistem. Kako naj se ubogi laik znajde, ko bere v časopisih spodbudne ocene in poročila, a v zasebnih razgovorih sliši od strokovno usposobljenih ljudi največkrat le skepso in negativne ocene. Samó javna razprava in točna analiza lahko odgovori na vprašanja: ali skepsa strokovnjakov ali pa navdušenje projektantov in iniciatorjev? Sicer se bodo primeri, ki jih poznamo vsi, ponavljali v nedogled.